

Молоко з кров'ю

Автор:

Люко Дашвар

Молоко з кров'ю

Люко Дашвар

Яке то щастя – зустріти свою половинку і покохати! Коли душа сягає неба, коли розумієш: ось твоя доля...

Першій красуні на селі Марусі-румунці до пари став Льошка – розумний, красивий, успішний, – то й жити б їм, як королям. І яке їй діло до сусіда, хирлявого рудого Стьопки-німця в поламаних окулярах? От тільки чомусь щоночі йде він до бузкового куща біля Марусиної хати, і щоночі вона відчиняє вікно...

Люко Дашвар

Молоко з кров'ю

Дипломант конкурсу романів, кіносценаріїв та п'єс «КОРОНАЦІЯ СЛОВА-2008»

«Коронація Слова» створює для вас нову хвилю української літератури – яскраву, різножанрову, захопливу, – яка є дзеркалом сьогодення і скарбом для майбутніх поколінь.

Юрій Логуш,

Голова Правління ЗАТ «Крафт Фудз Україна», ініціатор проекту

Всеукраїнський конкурс романів, кіносценаріїв та п'єс «Коронація слова» був заснований за підтримки бренду найпопулярнішого українського шоколаду «Корона». Головна мета конкурсу – сприяння розвитку новітньої української культури.

Література, кіно і театр обрані не випадково, адже саме ці жанри є стратегічними жанрами культури, що формують і визначають зрілість нації.

Метою конкурсу та його завданням є пошук нових імен, видання найкращих романів, стимулювання й підтримка сучасного літературного процесу, кіно й театру, і як наслідок – наповнення українського ринку повнокровною конкурентоспроможною літературою, а кіно й театру – якісними українськими фільмами й п'єсами.

www.kraftfoods.com.ua

Пролог

Навесні дві тисячі сьомого в розкішних лондонських апартаментах бізнесмена, а від того й політика, Олексія Ординського розігралася патріотична драма. Дочка бізнесмена Руслана – красуня, розумниця (IQ зашкалює!) і взагалі надзвичайно вишукана панянка – зажадала рідної землі.

– Льошо, купи їй рідної землі! – не змінюючи виразу обличчя, аби не зіпсувати результатів пластичної операції, спробувала пожартувати дружина Ординського Олена.

– А це ідея! – загорілася панянка.

– Що ти там забула? – буркнув батько.

– Побудую гольф-клуб або притулок для тварин. – Мрії набували реальних обрисів.

– Це можна зробити будь-де! В Іспанії чи тут, у Лондоні. Я спитав, що ти забула в Україні?

– Любов...

Батьки презирнулися – дитина, що з неї взяти?! У свої шістнадцять вони теж хворіли на максималізм і любов до Батьківщини. Добре, що капітали Ординського дозволяють знайти більш привабливі альтернативи Русланиним забаганкам.

– Самостійності забажалось? – штрикнув пан Ординський єдину улюблену дитину. Сховав пряника, згадав про батога. – То спробуй любити Батьківщину на відстані. Чим не випробування для дорослої людини? Непросте завдання, скажу тобі. Я сам...

– Тато... Ти мене не чуєш! – У Русланчиних очах з'явилися вогники відверто неприязного здивування. – Досить вирішувати за мене. Я прагну самостійно добитися всього, чого забажаю!

– А таке існує? Існує щось, чого в тебе нема? – нагадав Ординський про власні заслуги в солодкому доньчиному житті.

– Шантажуєте? Я теж можу! – приголомшила батьків панянка й на два дні здиміла з дому.

На третій день поліція привела перелякане у смерть подружжя Ординських у захаращений нічний клуб, і важкі силіконові вуста пані Олени не втрималися купи, бо пані як побачила дочку в задній кімнаті клубу на підлозі серед десятка візуальних неформалів, так у неї щелепа і відвалилася.

– Руслано! – пан Ординський гірко зітхнув і спробував відірвати дочку від підлоги.

– Чекай! «Рояль»... треба... проковтнути, – відмахувалася Руслана й усе намагалася якнайширше роззявити рота.

- Що це? – питав Олексій у лікаря, якого терміново викликали до дочки.

- Галюциногенні гриби, – сказав той і чемно всміхнувся. – Не хвилюйтеся. З нею все буде гаразд.

- Господи, як же мене дратують їхні нескінченні «усе буде гаразд»! – заломила білі ручки пані Олена, коли лікар пішов.

Руслана розплющила очі й уперто сказала:

- Я перепробую всі лондонські гидоти! І робитиму це до тих пір, поки ви не дозволите...

- Хай іде! І ти з нею! Наглянеш, – пробурмотів Олексій дружині вночі і наштотхнувся в темряві на глиняну маску, якою пані Олена завжди вкривала біле личко перед сном, та іноді засинала раніше, ніж треба було змити глину.

- У мене процедури, – відрізала дружина. – А сам?

- Справи...

- Відправимо з нею охоронця. Двох! – запропонувала дружина, відколупуючи від лиця шматки глини.

- Трьох! – вирішив пан Ординський.

- Чотирьох! – наполягла турботлива мати. Додала: – І купи їй землі. Їй-богу! На сімнадцятиріччя. Гарний привід. Ти подумай: діаманти губляться, авта розбиваються, а земля – що б Руслана не вигадала – залишиться. Із часом її можна буде продати дорожче. Хай собі пограється дитина в самостійність.

Наступного ранку батьки всілися біля постелі доньки й урочисто оголосили: на день народження, у серпні, Руслана матиме змогу вибрати і придбати шмат землі. В Україні. Вибирати поїде сама. З охоронцем. Двома... Трьома...

- Чотирма! – нагадала пані Олена і запитала: – Ти задоволена?

Дівча підскочило на постелі, розцілувало батьків.

– Мрії збуваються, треба тільки не здаватися і не опускати рук! – На повному серйозі. – Я виберу ділянку близько від міста з романтичним, майже шевченківським краєвидом, оповите легендами, піснями... І зроблю там... – розсміялася. – Ще не вирішила, але знаю точно: я додам гармонії цьому недосконалому світу! От побачите!

– А як же Том? – обережно запитала пані Олена.

– А нащо Інтернет? – відповіла Руслана, згадуючи, як довго вмовляла аристократа Тома відвести її в найогиднішу клоаку, аби насолити батькам.

На початку серпня панянка з наївними дитячими спогадами десятирічної давнини і чотирма охоронцями прибула в Україну і віч-на-віч стикнулася із мрією. День – покидати речі в батьківській квартирі в центрі міста, другий – подякувати татовому партнерові за «ауді» з водієм, а на третій – за справи!

За тиждень Руслана в компанії охоронців і жвавого агента з нерухомості обдивилася всі околиці міста. Їй неодмінно потрібна була земельна ділянка у межах п'яти, максимум десяти кілометрів від міста, бо занурюватися у степ кілометрів на сто навіть заради мрії дівчина не збиралася.

– Ну... Вже й не знаю, що вам запропонувати... – дивувався агент з нерухомості примхам юної панянки. – Хіба що Рокитне... Наше агентство свого часу викупило там один дуже цікавий об'єкт.

«Ауді» дісталася до Рокитного опівдні. Руслана вийшла з авта, глянула навкруги і засумувала: від асфальтівки у степ тягнулися суцільні новобудови, масштабами і дурною архітектурою схожі на декорації до фільму в стилі хорор, а серед них, як старі баби серед пафосних молодух, тулилися кілька старих сільських хат.

– Що це? – вразилась.

– Було село. Та скоро перетвориться на котеджне містечко. Дуже... Дуже перспективне місце! Ви ж тільки подумайте: зробите гольф-клуб – клієнти поряд! Захочете з тваринками цяцькатись – вони вам своїх Шариків підкинуть. –

Агент показав у бік новобудов. – І взагалі... У народі кажуть: не купуй хату, а купуй сусідів. Ви розумієте? Тут дуже... дуже пристойні сусіди.

– І що тут продається? – застрягла у мінорі Руслана, і агент повів її вулицею до двох старих хат, одна майже навпроти одної.

Спочатку панянка походила подвір'ям великої, перебудованої хати зі старою вишнею під вікном і сухим бузковим кущем за огорожею.

– Тут землі – шістдесят соток, город виходить у степ, – накручував агент. – А степ... Тобто поле... Можна орендувати. Хоч гектар... Хоч десять...

Руслана скептично закопилила губки.

– Мені хотілося, щоб це було романтичне місце... Розумієте? Оповите легендами.

– Є легенда! Є! – пожвавішав агент. – Запитайте будь-кого з місцевих. За селом два ставки. Тобто... Були ставки. Років сто тому прекрасний юнак полюбив прекрасну дівчину, але батьки... Жорстокі батьки були проти, і тоді юнак заплив на середину ставка і втопився.

– А вона, звичайно, втопилася у другому ставку? – ще більш скептично припустила Руслана.

– Звичайно! – відповів агент серйозно. – І після цього ставки поросли очеретом, перетворилися на болота. Кажуть, це закохані не хотіли, щоб шукали їхні тіла...

– Їх не знайшли?

Агент відчув слабину.

– Ні! І з того часу... З болота... – вигадував поспіхом, – чуються прекрасні співи...

– Співи? Повна дурня! – Панянка враз втратила інтерес до фольклору.

Агент зітхнув – перебір!

– А друга хата? – уже командувала Руслана. – Хочу подивитися другу хату.

Вийшла з двору, стала на вулиці під бузковим кущем, мовляв, покажіть, куди йти. Агент знімав, показав на другу хату з великою старою лавкою перед огорожею.

– Щодо легенд... Ту другу хату дивитися не раджу. Там сталося криваве, страшне, звіряче вбивство. Кілька років тому. І з того часу хазяйка як не старається, а хату продати не може... Забобонні люди кажуть: у ній живе якийсь дух, пов'язаний із... Не згадаю точно, але з якоюсь країною – чи то Францією, чи то Бельгією...

– Господи! Що за маячня! – обірвала його Руслана і вже ступила крок на розпечений асфальт, та раптом у кінці вулиці виник потужний мотоцикл, промчав повз компанію, обдав усіх гарячою курявою і зупинився біля хати, якою агент щойно лякав Руслану. З новенької «хонди» зіскочив хлопчина в шоломі й пішов у двір.

– А це що за... – Руслана обтрушувала пилюку з новенької сукні від Стели Макартні й обурено дивилася на власника «хонди». – Нахаба!

– Не зважайте! Не зважайте! – захвилювався агент. – Хлопець – не з місцевих. Випадковий гість. Взагалі люди тут дуже гостинні.

Руслана обернулася до хати з бузковим кущем.

– Не можу пояснити... Але це місце нагадує мені про щось кровне... Мабуть... Мабуть... Я зупинюся на цьому домі!

Агент просяв:

– Вибір серця! Прекрасно! Прекрасно! Серце завжди відчуває невидимі інформаційні потоки Всесвіту, які впливають на наше життя.

– Ще скажіть, що курка, яка греблася в цьому дворі років шістдесят тому, теж вплинула на мое життя! – відрубала Руслана.

Розділ 1

Румунка і німець. Ясний ранок

Усьому виною – ряба курка. Крутилася б біля півня, не лізла б у кущі, – і, може, усе склалося б інакше. А так... Ще покійна баба Парася була нелогічно прихильною до рябих – усі помирили своєю смертю, замість із перерізаною горлянкою у каструлі варитися. Що вона про них такого особливого знала?

Того літнього ранку сонце ніби заблукало – усе не йшло, і полохливі кури у дворі удови Орисі дарма метушилися, намагаючись навмання відшукати щось істівне у траві біля хати. Хазяйка випустила їх ще у сірій світанковий туман, тепер поралася у хаті й ніяк не йшла надвір.

Ряба курка – руда із чорним та білим – кинула дурне діло, почимчикувала у смородину й аж шию скрутила – ти ба: у траві під кущем червоніє велика гладка, мов полірована, кулька. Не інакше, вишня-черешня. Курка без зволікань дзьобнула знахідку – й аж квок від болю: червона принада виявилася твердою, мов каменяка. Курка не здалася. Крутнула головою, наче сто курей з усіх боків уже поспішали відбити в рябої червоний скарб, і знову дзьобнула – мое!

Тим часом удова Орися з мискою в руках вийшла на ганок, усміхнулася ранковому сонцю – тихо... П'ятий рік тихо, нема війни, а вона оце кожного ранку виходить на ганок і прислухається, наче раптом світ потьмяніє від димних згарищ і битиме чорним в очі, вуха позакладає від гromу близького бою і вона силкуватиметься почути щось важливе і рятівне, та так і не почує, згине, а їй же ніяк не можна – мала Маруська у ліжку солодко сопе, на кого її... Тихо... Пожити б... Восени – двадцять шість, коса – як батіг, руки сильні, очі не згасли, серце щастя просить. Тихо... Наче тихо...

І пішла до годівниці.

– Ціпу-ціпу, ціпу...

Кури заспішили за жінкою, тільки ряба вперто довбала дзьобом червону кульку під смородиною.

– Ану всі докупи мені!

Курей перерахувала, озирнулася – що там ряба під кущем знайшла? Відігнала. Під смородиною присіла.

– Це ж треба... – усміхнулася, червону кульку з трави дістала, від роси обтерла, на розкриту долоню поклала. – А я й не сподівалася...

Укинула кульку в кишеню. І пішла до хати.

У відчинене вікно заглядало цікаве сонце, наче питало Орисю – і як ти тут живеш? А вона б будь-кому перш за все на диван із шафою показала.

Диван шкіряний, спинка з дерев'яною різьбленою поличкою й дзеркалом. Навіть німці з румунами, які у війну в Орисиній хаті таборилися, і ті язиками цокали – мовляв, який же вишуканий диван завівся у звичайній сільській хаті. Поряд із диваном – шафа одержна. Теж із дзеркалом на увесь зріст. Орисі б два віки працювати без упину, та все одно на такі розкоші не заробити. Усе – бабусине, царство їй небесне.

Ще є стіл. Сама з дощок збила. Дві табуретки й ліжка з панцирною сіткою.

Орися ввійшла до кімнати, дістала з шафи коробку з-під цукерок, присіла біля столу, поклала її перед собою, чомусь усміхнулася й обережно зняла з коробки кришку.

– Оце б мені щастя, якби не горе... – Язика прикусила і на ліжку – зирк: чи не розбудила донечку часом.

На ліжку сиділа мала Маруся, терла кулачком чорні оченята, дивилася на матір.

– А чого це ти, Марусю, очі треш? – Орися їй. – Щось наснилося, доню? А, ходи до мами... Поцілую – і все минеться...

Маруся мовчки сповзла з ліжка, ступила два кроки до столу, на відкриту коробку глянула й заклала – оце диво дивне, краса невидана, мрія чудесна...

– Чого це ти? – Оріся їй знову. – Та ходи вже...

Мала Маруся ніби й не чує. Заворожено – на коробку відкриту, а там – розсипані червоні коралові намистинки. Звідки такий скарб? Як мама на буряки – так Маруся все чисто в хаті перебере, і жодного разу коробки від цукерок не знаходила.

До столу дійшла, поруч із мамою на табуретку всілася, а очей від намистинок відвести не може. Одним пальчиком до намистинки дотягнулася, торкнулася і врешті всміхнулася, на маму зиркнула – мовляв, не зникли, справжні-спражнісінькі!

– Бабусине намисто, – мама їй. Та викладає намистинки з коробки на стіл, нитку довгу з катушки відмотує. – Одного разу нитка розірвалася, вони й розкотилися, погубилися. Наче щастя відібрали.

Долонею грубою намистинки накрила. Маруся й собі – долоньку на намистинки поклала, прислухається. А мама далі веде:

– Е, ні, думаю... Треба щастя назад докупити збирати. Майже всі намистинки знайшла, а однієї – ніяк... А нині...

Усміхнулася. З кишені знайдену намистинку дістала.

– Рябій курці дякувати. Оце хотіла її сьогодні зарубати, а тепер – хай живе.

І – намистинки на нитку: клац-клац-клац. Маруся підборіддям у стіл уперлася, з намиста очей не зводить. Мама роботу закінчила, нитку зав'язала.

– Буде намисто. Бабуся казали – у кого коралі біля серця, того вночі зірка зігріє. Може, й мені тепер...

Тільки намисто до шиї піднесла, а тут кури надворі як заметушаться. Оріся намисто на столі лишила й до вікна:

– Куди?! Ану кш! Пішли! Пішли...

Від вікна та до дверей.

– От кляті кури!

Вискочила – грюк! Білий світ загасила. Оце тільки й лишилися в ньому – бідна кімнатка з вишуканим шкіряним диваном і дзеркальною шафою, мала Маруся біля столу, а на столі – диво з див, червоне, гладке, мов вовною довго поліроване, коралове намисто.

Маруся закусила губку, озирнулася й обережно простягла до намиста руку. Торкнулася. Ні... Не зникло. До себе потягла. А важке ж! Обережно від столу відірвала, на шию повісила й до шафи.

Стала перед дзеркалом... Очі витріщила, аж сльози бризнули: мамо рідна, чого ж ти таке щастя від Марусі ховала, чого ввечері, коли спати вкладала, не розкрила коробки, не показала хоч би одну червону намистинку, не повідала, як колись клята нитка не втримала важких кульок і розірвалася, тоді б Маруся часу не гаяла і кожного дня не тільки хату і двір обшукала б, а й усе село, певно, всі світи...

Маруся втерла сльозу і приклала долоньку до намистинок на грудях. Плечиком повела – ох і гарно! Вік би не знімала! Аж з двору кричить хтось:

– Орисю! Орисю! Бери вже свою румунку малу й гайда до клубу...

Маруся надулася. Чого це її румункою обзивають?

Історія Марусиною прізвиська почалася задовго до її народження. У Рокитному ще пам'ятають, як перед війною в хаті баби Параски з'явилося чорнооке дівча рочків шістнадцяти.

– Онука, – коротко пояснила стара Параска з двору, коли баби якось ішли вулицею, зупинилися біля її хвіртки та все роздивлялися, як нетутешне, худе, аж світиться, дівчисько незграбно пораяється біля курей.

– І звідки така? – не стрималася котрась із жінок.

Параска мотнула головою в бік міста. Баби й собі шиї скрутили. З міста? Та, може бути... Від Рокитного до міста – усього десять кілометрів. За чотири години пішки дійти неважко, та щось Парасина донька не дуже до матері бігала, бо ж як рочків двадцять тому подалася до міста, так досі від неї звісток – як від кози сала. А оце, виходить, онуку до баби направила. А сама, виходить, не дуже до матері поспішає... Городська, виходить...

– І як зветься? – не відступали.

– Орися... – відрізала Параска. Та на бабів вовком – йдіть уже!

Рокитнянські баби собі всміхнулися – чекай, Парасю, припече, сама все розкажеш. Та Параска підвела – померла, сердешна, перед самою війною, і Орися лишилася за хазяйку на захарашеному подвір'ї її старої, але міцної хати. Призвичаїлася на городі поратися, у сільраді папірці виправила – рокитнянська тепер, та тільки до розмов не цікава, знай мовчить, як той бундюк, а рокитнянські ж – вони інші, у них завжди зайве слівце на язичі. «Є, ні, – думають. – Чужа дівка! Як була нетутешня, такою і лишиться...»

Війна на своїх і чужих по-своєму поділила. Усіх рокитнянців вирівняла, усім роти позатикала. Хто від біди занімів, кого сира земля прийняла. Чоловіки на фронтах. Баби з малими та каліки зі старими по кутках виють. А відчайдухи у степу за балками у партизанський загін збилися. Орися як почувала, так і гайнула в степ. Два дні по тому в Рокитне увійшли німці, і рокитнянці від чорного жаху найперше показали на її подвір'я – мовляв, господиня десь швендяє, а хата порожня, то ж німцям краще на вільному подвір'ї лаштуватися, а не живих людей тіснити... Горе, горе... Де ті живі нині? Де?... Рокитнянці з німою ненавистю спостерігали, як по їхніх хатах нишпорять вороги – наскрізь, насправді й навіки чужі вояки, ріжуть їхніх курей та свиней, вкладаються на їхніх постелях... Вони мовчки чекали, поки ворог захропить, і клали Богові поклони, просячи для німця таких пекельних мук, яких ще не знав ніхто із живих. І мертвих...

У сорок третьому до німців у Рокитному приєдналися балакучі, завжди голодні й назавжди обморожені румуни. У сорок третьому на свій двір повернулася й Орися. На пальцях пояснила шістьом придунайським воякам, що оселилися в її хаті, що вона тут жила раніше, а тепер оце буде їм прислужувати. Якщо треба. По Рокитному поповзло...

– Ой-йой! Добре, що Параска померла і не бачить, як онука скурвилася... – одні.

– А рознесло ж її, паскуду, на румунському харчі! – інші.

– А може, то партизани Орисю до румунів направили, – треті.

– Хтозна! – четверті.

Орися – як німа. З неї правди і на краплю не вицідиш.

Та за кілька місяців правда стала помітною і без слів: Орися ледь совала ногами по подвір'ю, руками притримувала округлий живіт, у якому ховалося від злого ока нове життя. Вагітна?

– Ова! Люди гинуть тисячами, а вона принесе у подолі, – жахалися рокитнянці.

– Від румуна! – постановили, і ніхто не пішов до Орисі, коли вона волала від болю й сама-самісінька народжувала в холодному сараї за хатою. Та й не добігли б, навіть якби й хотіли – надто вже моторошні події відбувалися в Рокитному того дня, коли Орисі припало народжувати.

Малій Орисиній донечці Марусі виповнився тиждень, коли наші війська вибили з Рокитного румунів з німцями. У село повернулися партизани, а серед них і мовчазний, нікому до того не знайомий казах Айдар. Орися разом з усіма вийшла героїв зустрічати – немовля в блаженську ковдру загорнула, до грудей притисла... А на шиї – червоне коралове намисто гойдається.

– А, вирядилася, хвойда! Сорому ж – катма й шукати! – рокитнянські баби аж задихнулися од люті. – Сука! Підстилка румунська!

А казах Орисю обійняв, ковдру відкинув, на немовля глянув – засяяв.

– Донька...

– Що? Що він сказав? Ви чули? – загомоніли рокитнянці. І очі ховають – оце так халепа!

Невже партизан вірить, що то його дитина? Прискіпливі без зволікань взялися вираховувати, та фельдшер Матвій Старостенко, що в партизанів за командира був, усе чисто роз'яснив:

– Оце бомагу відправив... На самий верх! Щоб Орисі ордена вручили. Як героїчній партизанській зв'язковій.

Рокитнянці замовкли, але не повірили. Уже й війна позаду, уже й казах Айдар молодим помер від ран, уже й Орисиній Марусі шість рочків, а вони так чи сяк повертаються до нез'ясованого питання.

– Кажу, від румуна принесла! – б'є себе в груди Ганя Ординська, ніби свічку тримала.

– Так... На казашку не схожа, – погоджуються баби.

– І що ти крутишся, як та румунка бісова! – не втримався фельдшер Старостенко, коли якось Орися принесла до нього малу Марусю з набряклими гландами і фельдшер ніяк не міг змусити дівча роззявити рота, щоб тицьнути на обліплені мигдалини бавовняною ганчіркою, змоченою в гасі.

Отак і приклеїлося – румунка. З м'ясом не відірвати.

Маруся стягнула з шиї важке намисто, обережно поклала на стіл та – до вікна. Невже мама без неї до клубу піде? А потім – до татової могили на кладовище? Як же – без Марусі? Вона й героїчну пісню «Гренада» вивчила спеціально до Дня перемоги й оце б дядьків-фронтовиків послухала про страхи та фриців.

На вулиці біля квітучого бузкового куща на Орисю з Марусею чекали дві молоді жінки. Обом – не більше тридцяти за паспортом, а на вигляд – усі сорок. Війна клята. Шкіру – зморшками, руки – мозолями, тільки очі світяться та серце тривожиться. А задля кого? Нема в Рокитному чоловіків нежонатих. Хіба що каліка Григорій Барбуляк. Вони й на нього заглядали, та Грицько на жінок тільки – тьху! Е-е-е-ех, судилося дівкам порожніми померти, тож, хоч і подумки, заздрили Орисі, аж дух забивало, – усе встигла: і покохатися, і Марусю народити, а від кого – румуна чи партизана – дівкам тепер все одно.

Перша на огорожу глянула, всміхнулася:

- Ох і дірка в паркані! Мабуть, коханець до Орисі бігає...

- Звідки йому в Рокитному взятися? - друга. Та надвір. - Орисю! Скільки вже на тебе чекати?

З дому - Орися. Сердита. Блискавки ледь утримує. Малу Марусю за руку чимдуж тягне, а та впирається, наче її до фельдшера на розправу.

- Ану кинь мені оці коники! - Орися. І спересердя Марусю по спині - лясь!

Маруся надулася, за одвірок вчепилася. Не відірвати. Губи стисла, з очей сльози котяться. Орися доньчину руку відпустила, стала над нею.

- Ну що мені з тобою робити, теля вперте?

Мала мокрі очі на маму підвела, кліпає, а одвірок не відпускає.

Орися зітхнула, рукою махнула.

- Ну добре...

Ой-йой! І світ розквіт! Мала як підскочила, як гайнула до хати... Жінки з вулиці:

- А куди це твоя Маруська вшилася?

Орися знову рукою махнула, мовляв, хай їй грець, хвіртку відчинила, до хати обернулася й аж розсміялася.

- От обізяна мала!

Стоїть Маруся на порозі. Сяє, як той мідяк. А з шиї аж до пука важке коралове намисто звисає.

- Ну, то йдемо вже, - Орися їй.

Маруся мамі киває, а сама їй ступити боїться. Врешті руками в намисто вчепилася, дивиться на нього й до хвіртки обережно – крок, ще один, ще...

– Під ноги дивися, а не на намисто! – Орися їй. – Впадеш, носа розіб'єш, юшкою вмиешся – і не буде тобі свята.

Маруся очі від намиста відвела, та рук не відняла. Так і йшла до Орисі, притримуючи важке намисто. А воно собі Марусю по животі – хльось, хльось, хльось!

Дев'ятого травня герой війни Матвій Іванович Старостенко геть забував, що він тепер велика шишка і головує у місцевому колгоспі. Міцно обіймав кожного рокитнянця біля клубу, наче власноруч перевіряв кількість односельчан, котрих не проковтнула війна, і коли клуб заповнювався схвильованими людьми, дерся на сцену і, чорніючи від спогадів, шепотів у несподівану тишу:

– Вічна слава героям, що поклали голови у боях проти клятого фрица! Їх спочатку пом'янімо! Ми ще наспіваємося, а вони...

Вічна слава! Орися з подругами й малою Марусею йшла вулицею до клубу і згадувала, як вперше зустріла казаха Айдара, як той попик руки кропивою, коли тягнувся зірвати для Орисі чудернацьку квітку, якої Орися відтоді більше ніколи у лісосмугах не бачила, як удвох лежали на копі сіна, дивилися у нічне небо, а з неба їм сяяла одна зірка.

Маруся тяглася за мамою, притримувала важке намисто і все оченятами по вулиці – стріль, стріль! Дивно... Чого це люди до клубу пнуться і ніхто на Марусю не дивиться? Чого це ніхто руками не сплесне, не зупиниться від подиву, не вигукне: «Та ви тільки гляньте на румунку Орисину! Та це ж така краса, що їй очей не відведеш!»

Раптом зупинилася мама. Руками сплеснула:

– Отакої! А хустку я в хаті забула!

Жінки їй:

– Стиць, Орисю! Ми й так через твою малу запізнаємося!

Маруся біля мами стоїть і все головою крутить, аж бачить – на лавці біля своєї хати сидить Стьопка-німець. Окулярики поправляє і на Марусю дивиться.

Маруся крутнулася. До мами:

– Я збігаю... По хустку...

Орися всміхнулася, долонею – по чорних косах Марусиних:

– Біжи, доню... У шафці на нижній полиці. Знайдеш?

Маруся – а то! І пішла вулицею. На Стьопку – зирк: ага, крутиться на лавці, як вуж на сковорідці, на Марусю щулиться, аж почервонів... Підборіддя скинула вгору – плечики розправилися. І намисто по животі – хльось! Наче підштовхує до Стьопки – ближче, ближче.

Маруся пройшла повз лавку, обернулася – сидить Стьопка на лавці, як прив'язаний, не йде слідом.

Надулася. Пішла вулицею далі.

– От дурний німець! – образилася.

Рудого Стьопку Барбуляка на селі прозвали німцем через його батька – каліку Григорія. А діло було так.

Перед війною вже немолодий, скалічений ще в Громадянську махновською шаблюкою Гриць врешті знайшов дурну дівку Ксанку, яка, хоч і проревла півночі перед весіллям, але вийти за каліку не відмовилася, бо все одно інші хлопці на неї не задивлялися, а в дівках роки гортати ще гірше, ніж з нелюбом жити. Побралися, аж – війна. От коли Ксанка Богові подякувала – усі чоловіки до ружжа стали, а малограмотного інваліда Гриця навіть у писарчуки не взяли. При ній лишився, і хоч від голоду зовсім охляв, усе сидів у хаті та стогнав, проте в сорок третьому одного разу так ловко впорався зі своєю головною чоловічою місією, що німці з румунами й ті дивувалися: і що за люди ті українці – по ямах та кутках

туляться, їсти нема чого, а вже друга баба на селі вагітна, чорти б їх побрали. Не бажають вимирати, плодяться безсоромно, наче і не висить на ними фашист, як кара Божа.

Першою з тих двох вагітних була Оріся, другою – Грицева Ксанка.

Ксанка за тиждень до Орісі народила недоношеного руденького хлопчика і навіть встигла ім'я йому дати – Степан. Ожила. В очах – щастя. Синочка з рук не випускає, Гриця утришия – харчі шукати. Ще недавно померти була ладна, бо під німцями все одно не життя, а нині – літає. Од тих мрій одного дня й не вгледіла, як молодий німецький солдат Кнут, що офіцерові прислужував, поруч із малим опинився. Нахилився над колискою саморобною, яку Гриць нависив на грушу біля льоху за хатою...

Ксанці – мову відібрало. Заклякла, серце калатає, рука до сокири тягнеться.

Не встигла. Кнут від колиски відійшов, усміхається, наче випало йому щастя неземне. До Ксанки підсів, з кишені маленьке фото дістав, показує – дивись!

Ксанка на фото зиркнула. Господи Всемогутній! Наче хто її малого Степанчика відгодував нормальним харчем і перед фотокамерою вмонтивав.

– Хто це? – наважилася.

А Кнут сміється і плаче.

– Мій Ганс, – каже. – Син.

Головою захитав гірко, мовляв, як ти там без мене, мое дитятко. Ксанка і собі ледь не розревлася.

– Нічого, нічого, – трясеться і Кнута по спині гладить. – Скоро вам звідси п'ятами наживати... Скоро...

Кнут до тям прийшов, фото малого Ганса поцілував, у кишеню сховав і – геть.

Ксанка – до Бога:

– Хай німець мого синочка не чіпає!

Не знала, про що просить.

Тієї ночі німецький офіцер, що квартирував на Грицевому і Ксанчиному подвір'ї, прокинувся від гіркого голодного дитячого плачу. Гукнув Кнута, велів перестріляти всіх, хто тільки спробує рота роззявити.

Кнут знайшов Ксанку і Гриця біля льоху за хатою, приклав палець до вуст, мовляв, мовчіть і дитинку заспокойте, дістав з кишені заяложену цукерку, поклав Грицю в долоню і показав на Ксанку зі Степанчиком на руках.

– Мутер... істи... Ганс виросте сильним...

Вранці роздратований німецький офіцер зайшов за хату, тицьнув у Ксанку зі Степанчиком, і німецькі солдати потягли жінку з немовлям до скирти соломи, що стояла перед хатою. Тим часом за селом Гриць намагався знайти колгоспну схованку з буряками, яку ще на початку війни розпорядився закласти передбачливий голова, і Гриць тоді з усіма рокитнянцями копав глибоку яму, вкидав до неї буряки, завалював соломою, а зверху – шаром землі. Скільки життів урятували ті мерзлі буряки...

Німці Ксанку до скирти тягли. Ксанчині ноги не слухалися, підгиналися, як ватяні, віддавали всю свою силу рукам, бо рукам тепер потрібна була вся Ксанчина сила – притиснути до грудей Степанчика, заспокоїти, та й не впустити ж, не дай Боже!

До скирти не дійшла. Впала посеред двору на коліна, але дитини не випустила. Степанчик заплакав. Німецький офіцер наказав щось солдатам, ті заметушилися – один схопив згорток із немовлям, смикнув на себе, і Ксанка відпустила тільки тому, що боялася зашкодити сину. Німець побіг до скирти, вирив у ній нору, вкинув туди Степанчика, закидав нору соломою...

Ксанка задихнулася і впала на землю. У скирті захлиналися дитя. Офіцер підійшов до Ксанки, штовхнув чоботом у бік – встати!

Встала.

Хитається – від жаху п'яна, їсть німця божевільними очима, благає несамовитим глухим шепотом:

– Пане офіцере... Віддайте синочка... Віддайте... Синочка віддайте... Віддайте.

Офіцер криво всміхнувся і клацнув пальцями. Поруч із Ксанкою виріс німецький солдат. Тицьнув їй у руки вила.

– Що? Що? – Ксанчині очі стали звірячими.

Офіцер театральню випростував руку. Солдат вклав у неї гранату.

– Айн! Цвай... – офіцер посміхнувся. Вирвав чеку і вкинув гранату в скирту.

– Пан офіцер наказує – шукай у скирті свій маленький кіндер, – пробелькотів переляканий перекладач. І – задки, задки від скирти.

Ксанка моторошно закричала, відкинула вила і рвонулася до скирти. Розгрібає соломку і волає. Від своїх хат скорботні рокитнянці на неї дивляться, плачуть, а ближче підійти бояться.

Офіцер щось роздратовано вигукнув. Солдати підхопили Ксанку, відтягли від скирти.

– Жінко... жінко... – перекладач геть утратив розум от жаху. Трясеться, піт чолою заливає. – Жінко... Пан офіцер наказує... Вилами шукай. Вилами... Не можна руками. Застрелить...

А солдати вже Ксанці знову до рук вила – тиць. І ногою по спині – до скирти. А зі скирти ледь чути, як немовля пищить.

Ксанка обережно вила в соломку встромила, руки трясуться...

– Потерпи, дитинко рідна... зараз мама тебе...

Відкинула. Очі скажені. Знову – вила в скирту. І прислухається – чи чути ще Степанчика?

– Як гранату вилами зачепить – усіх на шматки розірве, – перекладача аж скрутило.

– Все одно зараз вибухне, – поліцай йому.

Де той Кнут узявся? Як до скирти добіг? Ксанка ще відкидала соломку, у скирті ще плакало немовля, а перекладач на пару з поліцаєм ще відраховували секунди до вибуху, коли Кнут пірнув у скирту, за мить з'явився зі Степанчиком і з такою силою жбурнув згорток із дитиною геть, що той упав метрів за вісім від скирти.

– От сука! – образився поліцай.

Тієї ж миті вибух розніс на шматки і Кнута, і Ксанку...

Гриць із двома перемерзлими буряками повернувся в Рокитне під вечір. Заплакані баби ще біля села заступили йому дорогу. Голосили моторошно, тихо – про страшну загибель Ксанки і Кнута. Ховатися веліли, бо німецького офіцера так образив вчинок Кнута, що він наказав вбити Григорія і стріляти в кожного, хто наслідиться підійти до Степанчика.

– А де дитина? – Гриць питав, та голосу свого не чув.

– Німець його аж до огорожі закинув, – заплакали баби. – Там і лежить, бідолаха. Бояться люди до нього підходити. Німці сказали – хто підійде, застрелять...

До темної ночі Гриць ховався в сусідній хаті й дивився на двійку німецьких вартових, які стояли біля огорожі. А під огорожею розривався від плачу, аж хрипів, малий Степанчик.

– Невже Ксанка задарма згинула... – штрикнуло у серці. Помовчав і додав: – І німець...

Під ранок Степанчик затих.

– Мабуть, помер... – гірко зітхнула сусідська баба, у якої ховався Гриць.

Каліка впав на коліна і поплазував до огорожі. Вартові поснули, наче Бог ім очі позатуляв. Гриць знайшов мовчазний згорточок, притис його до грудей, чимдуж геть. За сусідською хатою підвівся, згорток розгорнув.

– Невже Ксанка задарма згинула... І німець...

Степанчик вижив. Коли Рокитне вже звільнили і рокитнянці вперше після страшних років окупації зібралися на площі біля клубу, плакали і сміялися, пили гірку, поминали загиблих і померлих, Гриць підвівся зі склянкою горілки і раптом сказав:

– І за німця того... Який мого Стьопку врятував...

Рокитнянці каліку вислухали, але пити з ним не стали. Зиркали на рудого малюка...

– Чисто німець! – сказав хтось, наче тавро наклав.

Так малий Стьопка став для рокитнянців німцем. А каліка Григорій, як напивався, усе розказував синові про німця, який поклав йому в долоню цукерку і наказав виростити сина сильним.

У шість рочків Стьопка мав мало сили і росту, скуйовджене руде волосся й окулярики зі зламаною, перев'язаною мотузкою дужкою на симпатичному кирпатому носі. Інші хлоп'ята ганяють селом, аж курява стовпом, а Стьопка всядеться на лавці й усе під ноги дивиться. І що воно йому там?

Мала Маруся розсердилася не на жарт, аж намисто спересердя сіпнула, та перелякалася, що нитка обірветься, відпустила. «Стьопка-Стьопка! Куряча жопка!» Так дивився, аж окулярики спітніли, а не докумекає, дурне, що треба за Марусею йти, бо ж вона для того до хати й намірилася, щоби перед Стьопкою похвалитися, яка вона красива та гарна.

Уже до хвїртки дійшла, ще раз озирнулася: непевно, як мале теля, Стьопка йшов услїд за Марусею. Дівча повеселїшало. Від хвїртки відступило і всїлося в траву

під молодий бузковий кущ. От нібито зовсім не бачить хлопця. От нібито таке в неї діло – сидіти під кущем і тут собі для забави малу хатку лаштувати.

Стьопка підійшов до бузкового куща, озирнувся й обережно опустився на коліна навпроти Марусі. Дівча насупилося, стрільнуло оченятами, мовляв, а далі що?

Мовчить Стьопка. Мовчить. З намиста коралового очей не зводить.

– Стьопка! Ти чого за мною пішов? – наче вперше німця побачила.

– Чуеш... Марусько... – І оченята під окуляриками – кліп-кліп...

– Чого? – вона йому гонористо.

– Дай... лиш торкнутися...

Оце діло! Маруся манірно оченята підвела, накопилила губки бантиком.

– Ой! Як же ви всі мені набридли...

Суворя. На Стьопку глянула:

– Ні! Спочатку... скажи...

– Що?! – розгубився Стьопка.

Маруся аж почервоніла від тої Стьопчиної пришепкуватості. Ну як же цього можна не розуміти? Зовсім дурний?!

– Зовсім дурний! – хльоснула по Стьопчиному коліну. – Кажі... «Марусю! Ти сама красива...»

Стьопка потер коліно, розгублено подивився на Марусю. Та ще раз – як хльосне!

– Ану кажі, бо зараз до хати побіжу!

– Марусько... – наважився. – Ти сама красива...

Аж розцвіла. Отак собі гарно зітхнула, наче відпустила когось із прив'язі, рученятами намисто поправила, очі заплющила і підставила щічку.

– Добре... Торкнися... Та тільки один раз!

Стьопка почервонів, як буряк, очі витріщив і обережно простягнув руку до червоного намиста. Торкнувся гладкої намистинки, дихати забув – красива!

Маруся оченята розплющила. Од образи ледь сльозами не захлинулася. Стьопку по руці ляснула, підскочила – і до хвіртки.

– Ти... Не чіпай мого!

До хати біжить, а намисто по животі – хльось, хльось! Зупинилася, грудку землі підбрала, у бузковий кущ жбурнула.

– Німець Стьопка! Куряча жопка! Сліпе щуреня! З'їв зелену жабу, а дума – пирога!

І – нема. Стьопка з-під куща підвівся, зітхнув, похнюпився і безпорадно засовав худим черевиком по землі. Колупав, колупав – аж ямка під бузком з'явилася.

Аж ніч. Цвіркуни перегукуються, місяць сяє так ясно, що вишня на Марусиному дворі й та здалася – відкинула важку тінь і листям зашелестіла, наче перевіряючи, чи буде рухатися та тінь.

Під бузковим кущем і собі щось – шерх, шерх. Молодий пес на Марусиному подвір'ї перевернувся у будці, та не насторожився.

З-під бузку виліз Стьопка, поправив окулярики і навшпиньки до дірки в паркані. Так-сяк проліз, зіщулився посеред двору – страшно! То на вікно відчинене гляне, то на будку. Злий пес у Марусі. А як хватоне? Ох і страшно! Було повернув назад, та знову завмер. Кулачок стис – і чимдуж до вікна. По колючках босими п'ятами. Добіг! У кишеню поліз, заяложену цукерку дістав, на підвіконня поклав і як дасть ходу! Ледь устиг до дірки у паркані добігти, як пес прокинувся – з будки

вискочити не полінився, ланцюг рве, гарчить, до Стьопки кидається, а тому вже байдуже – у дірку та на вулицю. До своєї хати добіг, на лавку впав і завмер. Очі – долу. Всміхається. Раптом:

– Степане... А чого це ти, трясця матері, поночі вештаєшся?!

Окулярики поправив – агов! Знову татко п'яний додому лізе. Мовчки під пахву Григорію підліз, худю рукою за спину обійняв.

– Дай допоможу...

– Отакої! – Григорій йому. – Та ти в мене силач! Правильно німець мені наказував – щоби, казав, твій син сильним виріс, я собі смерть прийму... І цукерку... дав.

Каліка хитнувся. Стьопка разом із ним.

– Та цукерка... – синові далі. – Найцінніша! Оберіг, виходить, на все твоє життя... На пам'ять... Про німця... І мати твою сердешну... Зрозумів? Ніколи її... нікому! Не віддавай! Не віддаш?!

Стьопка зітхнув гірко. Губи затряслися. У бік Марусиної хати очі скопив – наче здалеку можна було все чисто роздивитися: і Марусю у важкому червоному намисті до пупа, і заяложену заповітну цукерку на підвіконні.

Розділ 2

Румунка і німець. Незбагнений день

У сімдесятому Орісі виповнилося сорок шість. Сива стала. Важка. Де там уже на щастя сподіватися? Одна... Вранці на ганок вийде. Тихо... Знову – тихо! Як у могилі. Ніби заснуло життя! Ніби забуло, що не згасло Орісине серце, б'ється... Тихо. Знову тихо! День до ночі – знай спину гнути. Пальці на руках покручені. Лікар у місті знизав плечима, поставив діагноз «натруджені руки» і велів берегтися. А для кого? Тихо в Орісиних ночах. Тихо. Одна на постелі. Скрутиться, спогадами вкриється. Якби не Маруся, то й не зрозуміти, нащо ті дні

гортати.

Маруся виросла. Як Оріся партизана Айдара на цвинтарі провідує, так усе йому про доньку, про доньку.

– А красуня, – всміхається. – На хлопця гляне, – той, бідолашний, аж матню пінжаком прикриває. Чи за цигарку хапається, мовляв, оце я такий сурйозний та гоноровий, що мені Марусині чари не страшні. Вхопить ту цигарку в зуби, а очі аж кричать, так до Марусі ближче хочеться. Та вона в нас – не така. Ох і розважлива. Чуеш? Перебирає, перебирає... І цей їй не пара, і той – негодящий. Може, примху якусь біля серця має? Не знаю. Не признається... Не жаліється...

Маруся і справді на материному плечі сльозами не вмивалася. Небалакуча, та вже як щось скаже – то по її й буде. Після школи секретарські курси закінчила і, як її голова на пару з Орисею не вмовляли їхати до міста на навчання, залишилася в Рокитному.

– День всюди однаковий, – відказала незрозуміле і пішла до голови колгоспу у секретарки.

– Тьху, дурна! – плювалися рокитнянські баби. – З такою красою за космонавта могла б заміж вискочити...

Не брехали. На тлі лиялого від пекучого степового сонця Рокитного, де навіть люди вицвітали до невиразного пісочно-глиняного кольору і так само, як глина тріщинами, вкривалися довчасно зморшками, Маруся здавалася недоречною яскравою плямою без півтонів і компромісів. Чорні очі не світлішали при дні, не темнішали від гніву, пекли чорним вогнем з-під чорних вій, чорні коси лоскотали литки, а червоні уста без помад квітли на білому личку. Та найбільше бентежила рокитнянців незбагненна Марусина вдача.

– Уперта як віслик, – казали.

– Люди бачили, як вона до церкви у місті швендяла, – пліткували.

– Так он воно чого вона заміж не йде! Може, у черниці захтіла! – гадали.

Та – до Марусі, бо ж цікаво, що у дівки на душі.

– Марусько! Чого заміж не йдеш? Інші дівки аж плачуть, так заміж рвуться, а тобі воно, начебто, і нецікаво?...

Маруся всміхнеться, плечем поведе:

– Куди поспішати? Моя доля при мені, як пришита.

У конторі при голові папірці до п'ятої поперебирає, матері по господарству так-сяк допоможе, у дзеркало на себе гляне й до клубу – як не кіно індійське, так танці під баян чи «Весну». А щоби там під клубом горілки хильнути чи папіроску спробувати – дулю! Намисто коралове на високих грудях поправить, всміхнеться, наче знає щось таке, чого іншим знати – зась. Хлопці в Рокитному – показалися. Кожному Маруся – найгарніша. І пісні ж... Пісні ж – геть усі про неї. «Чорнії брови. Карії очі...» Дівчата собі ображаються – хай би вже хоч за когось вийшла, тоді й їм можна було б бісики пускати.

– А оце Льошку Ординського стала до себе допускати, – оповідала Оріся новину померлому Айдару, як прийшла хреста на його могилці поправити, бо геть похилився. – Він до неї – і так і сяк, а Маруся знай сміється. А дарма. Льошка – хлопець видний. Вчений. Добра була б пара.

Про весілля впертої румунки Марусі та Ганиного сина Олексія Ординського Рокитне гуло вже другий тиждень.

– Ну, врешті, – казали, – определилася румунка! І бач, яке воно терпеливе. На першого-ліпшого не кинулося. Це ж треба, щоби Ганин Льошка в інституті відучився, у армії відслужив і тільки на два дні до матері в Рокитне заскочив, бо на якесь комсомольське будівництво записався, а вона його враз обкрутила – чхнути не встиг! Ой-йой! І вже не треба хлопцю ніякої тундри, чи куди він там намилився... Уже йому Рокитне – білий світ, бо тут Маруся-цяця по грудях червоні коралі катає.

Льошка Ординський тільки з'явився на селі, тільки вулицею пройшов, а рокитнянським дівкам враз у скронях загуло. Оце так хлопець! Високий, міцний, аж грубий, сине око нахабне, горделиве, русявий чуб кучерявиться. Ой, мамо, тримай, бо встояти неможливо! А розумний! Як почне тобі про далекі світи,

природні дива й усілякі технічні досягнення, оце б слухати і слухати. А якщо ще до нього притулитися б... Ой, мамо, тримай свою доню!

Маруся саме до контори йшла, коли Льошку Ординського до друзяк по Рокитному понесло. Всміхнулася.

- Чи не Ганин Льоша часом у рідне Рокитне повернувся?

Оце й усе. Пішла, а він за нею.

- Чекай... Та зачекай!

Зупинилася.

- Маруська? - грубо. - Румунка? - ще грубіше. Бо ж треба якось ту несподівану розгубленість сховати. - Так оце, виходить, ти тепер сама...

- Сама красива, - серйозно. І пішла.

Ну і пропав хлопець!

За місяць весілля намітили, бо Льошка чекати не хотів, хоч Маруся й казала, що восени краще. Та - ні! Пече хлопцеві, усіх закрутив, голова колгоспу Старостенко через нього на серце жалітися почав, бо ж - і вдень і вночі від Льошки спокою нема: то на роботу определили, то дай «бобика» у місто по горілку змотатися, то хай сільрада в суботу працює, бо молоді, бач, у суботу розписуватися будуть...

- То і йди до голови сільради! - кричав Старостенко, а Льошка йому:

- Матвію Івановичу! Як ви голові сільради скажете, так і буде. Він у вас ще з війни в ад'ютантах, кажуть...

І послав би Матвій Старостенко Льошку не тільки до свого друга голови сільради, а й подалі, та дуже вже спокуслива ситуація вимальовувалася: його секретарка Маруська прибила до колгоспу хлопця з вищою економічною освітою, а Старостенко, хоч і був за освітою фельдшером, уже понад двадцять років головував у Рокитнянському колгоспі й кумекав правильно - час шукати собі на

заміну людину освічену, молоду і, бажано, з місцевих.

– Буде тобі сільрада в суботу, – буркнув. І таки дотримав слова.

У ту суботу Оріся накинула на плечі гарну квітчасту хустку, вийшла на ганок і гукнула дівчат, що метушилися у дворі.

– А що дружки-подружки! Хто допоможе нареченій вбратися?

Дівчата як заверещать! Та одна перед одною – до хати. Оріся руками розвела.

– Та не всі, їй-богу! Онде і квіти ще в букети не зібрані, і рушника ніхто не розстелив.

Та горбоносій Тетянці:

– Підеш?

Не встигла Тетянка головою мотнути, бачить Оріся – у відчинене вікно Маруся визирає. І отак, ніби й сором десь загубила. Довгі чорні коси ще розплетені, сорочка на тонких лямках геть сповзла, аж груди видно. Та ж і серйозна, ніби на важливому завданні – білу фату, що на підвіконні має, до рук взяла, і все по підвіконню долонею мацає. Загубила щось?

– Доню! – перелякалася Оріся. – Ану геть од вікна! Погана прикмета, щоб наречену до весілля бачили!

Маруся від материних слів відмахнулася, але з вікна щезла.

Горбоноса Тетянка зайшла до невеличкої кімнати з вишуканим шкіряним диваном та дзеркальною шафою й аж до стіни прилипла, бо не змогла втримати задрощів.

– І дав же тобі Бог таку красу...

Маруся саме білу сукню вдягала.

- З лица води не пити...

- Легко тобі казати, - Тетянка їй. - А на мене ніхто із хлопців навіть не гляне. Ще рік-два - і в старі дівки запишуся.

- Так сама... - Маруся сукню застібає і подружці поради дає.

- Що? - Тетянка знайшла гребінця, лак для волосся - зараз Марусі модну зачіску організує.

- Шукай... Десь же і твоя доля блукає.

Тетянка Марусю на стілець перед дзеркальною шафою всадила, позаду стала, гребінцем по косах веде.

- Шукала, аж ноги позбивала. Нема мені хлопця! - зітхнула. - Хіба що той нікчема...

- Який?

- Стьопка-німець...

- Що?! - Маруся як штовхоне її ліктем у бік. Тетянка так і перекинулася на підлогу з гребінцем у руках. Очі витріщила:

- Ти чого?

Маруся брови звела, стілець відшпурнула, у шафі риеється - от нібито терміново треба їй з полиці носовичка дістати.

Тетянка з підлоги підвелася. Нічого не розуміє.

- Ти чого, Марусько?

Маруся до Тетянки обернулася - уже геть спокійна. Всміхається.

- Та нічого. Жартую... Бери...

- Що?

- Та не «що»... Німця бери... Оце зараз піду до нього і накажу, щоби взяв тебе у жони.

- Що ти, дурна, мелеш? – розсердилася Тетянка. – Найкращого хлопця обкрутила, так, думаєш, усіма командуватимеш? – до дверей. – Сама вбирайся!

Маруся Тетянку за руку – цап!

- Та стій, не сердься... Хвилююся... Свайба ця... – і тягне Тетянку до кімнати. – Де гребінець? Ще коси треба заплести, а ти мені отут примхи робиш...

Горбоноса сердито зиркнула.

- Ну, дивись мені, Марусько! Буду виходити заміж, теж тобі вередульки влаштую.

Маруся розсміялася.

- Та добре... Добре...

На стілець перед шафою дзеркальною всілася, чорними косами війнула, і Тетянка взялася їх укладати з серпанком.

Од відчиненого вікна – ніби шурхіт якийсь. Маруся напружилася.

- Тетяно! Ану глянь, хто там під вікнами вештається?

- Нікого! – Тетянка їй.

- Та бути не може! – І хоче встати.

Тетянка очі витріщила:

– Та сиди вже, чорти б тебе побрали! З тебе наречена, як з доярки балерина. Чого ти крутишся?! Скоро хлопці з Льошкою прийдуть, а ти й досі не вбрана!

– Та глянь на підвіконня! – Маруся їй.

Тетянка підійшла до відчиненого вікна, взяла з підвіконня цукерку в липкій обгортці.

– Цукерка, – здивувалася. – Мабуть, діти бавляться.

– Мабуть... – всміхнулася Маруся.

Німець Стьопка зігнувся під Марусиним вікном – ні, ніхто його не побачив, усі надто зайняті, як же – весілля Маруся грає. Окуляри на носі поправив і тихцем за хату. Звідти – на вулицю. Під бузковим кущем зупинився, «Пегаса» у зуби, сірником – чирк.

Бузковий кущ розрісся. Наче дерево. Під гілки станеш – здалеку ніхто й не помітить. Стьопка затягся цигаркою: і що його тепер робити? Був у нього татко-каліка, трактор і Маруся. Татко помер, Маруся відтепер заміжня, тільки й лишилося, що трактор, а то б – зовсім погано. Зітхнув, голову опустив, цигарку під кущ кинув, а там тих недопалків – купа.

І пішов геть – худий, рудий, на зріст не вийшов, ще й сліпий як кіт. Ех, не дарма горбоноса Тетянка казала – нікчема, а те, що очі мудрі, мов у старця, посмішка хмари розганяє і серце без гнилі, так, аби це роздивитися, треба ближче підійти.

У полудень на подвір'я Марусиної хати ввірвалася весела юрба хлопців, Льошка-красень – попереду. На піджаку срібляста квітка, сорочка біла, аж око ріже, краватка смугаста – усе при ньому.

Дівчата Льошку побачили – і ну верещати.

– Марусю! Марусю! Наречений у дворі! Марусю!

Льошчин дружба Микола котрусь із дівчат підхопив під руку:

– У нас купець! У вас – товар! Ану, ведіть! Прицінімося! Чи підійде нашому Олексію ваша Маруська!

А та пручається:

– Це ж яка несправедливість! Щоби з першого дня – товар...

Льошка руку догори – тихо всім! На годинник глянув.

– Дівчата! Годі час гаяти! За півгодини сільрада зачиниться. Де Маруся?

Тут уже не тільки дівчата, а й стара Орися голос подала:

– Марусю! Та де ти, доню. Виходь уже...

Вийшла – усі ледь не попадали. Дівчата од заздрощів губи кусають, хлопці роти пороззявляли, Льошка задихнувся – оце як навчався в місті в інституті, так одного разу втрапив йому до рук журнал англійський про багатих та красивих, і була там одна фотокартка, від якої Льошка очей відвести не міг, бо з неї дивилася йому прямо в душу казково красива жінка в білій бальній сукні – очі та коси чорні, уста червоні й посмішка, що просто таки зводила з розуму. Так Маруся краща... Правду казала – найгарніша... Така гарна, що і...

Тихо стало на Марусиному дворі. Льощці навіть думки урвалися. Дивиться на Марусю, як дурний, а голова порожня – і все тут. Стара Орися першою до тям прийшла. До Марусі руки простягнула.

– Донечко моя! Ходи до мами. Поцілую, рідна. Благословлю за себе і за татка.

Льошка видихнув із полегшенням, стрільнув оком – чи не побачив хто часом, як він від Марусиної краси розум ледь не утратив. Та ні! Ніби все гаразд. Знову на годинник глянув.

– А що, Марусю, – до сільради? Не передумала?

Маруся всміхнулася – ні! Маму обійняла, поцілувала та до нареченого. Йде, у очі дивиться і знай всміхається.

– Хай мама нас обох благословить.

– Хай, – він.

Орися молодих потайки перехрестила, бо наречений попереджав – комуніст, то щоб нічого зайвого. А вона ім подумки: «З Богом!»

Маруся Льошку під руку взяла і першою до хвіртки рушила. Юрба дівчат і хлопців з квітами, рушниками, горілкою та баяном – слідом. Справжня свайба! На іншому кінці Рокитного і глухий почує.

На вулицю вийшли – веселі, красиві. Маруся на бузок оком кинула – недопалок димить. Нікого. Брови звела. Зупинилася.

– Що? – Льошка чогось перелякався.

Хлопці з дівчатами на молодих дивляться, мовляв, що ще не так? А Маруся не чує – руку до грудей приклала. «А намисто! Намисто ж забула!» – у скроні б'є. На Льошку...

– Марусю... Ти чого? – у того аж голос захрип.

– Та ні... – прошепотіла, букет горбоносій Тетянці тицьнула і побігла до хати.

Орися схопилася за серце і ледь не впала.

– Доню... Та що ж це, люди?

Льошчин дружба Микола перед компанією вискочив.

– Так... Спокійно... Ще є час. Може, нареченій конче потрібно...

– Що?! – не втрималася Тетянка і крутить у руках букет, наче тепер їй замість Маруски треба за Льошку заміж.

– Ну... Того... – Микола заплутався і вирішив бити у лоба. Льошку за плече обійняв, шепоче: – Може, я за нею збігаю?

Льошка криво всміхнувся, удавано нахабним поглядом обвів розгублену компанію.

– Оце ще тільки хвилину чекаю...

А Маруся тим часом у кімнаті геть усе порозкидала – щезло намисто.

– Та де? Де?! – аж плаче.

І в шафу. І під диван шкіряний. І під стіл. По серванту між чарочками – дзень-дзень. Нема!

– Де?!

На стілець впала. Підборіддям у стіл уперлася, на очах сльози... Аж бачить – з коробки, повної цукерок, червона кулька виглядає.

– Ох, німець, німець... – Намисто підхопила, на шию повісила і гайда з хати.

На вулиці все товклися розгублені дівчата і хлопці – хто його знає, що тепер робити? Втекла наречена. Микола стару Орисю під руку підтримував, бо та все долонею рота затуляла, а воно ж – без повітря перекинутися можна враз.

Льошка для годиться кахикнув, насупився і ступив крок од двору. Аж від Марусиної хати – грюк! Обернулися – біжить! Білу сукню до колін підбрала, всміхається – ще красивіша. І червоне коралове намисто на шиї гойдається.

– От румунка пришелепкувата! – вразилася Тетянка. – Через те дурне намисто ледь без чоловіка не лишилася...

Маруся з двору на вулицю вибігла і стала. Коси поправила, сукню опустила. І – до Льошки. Повільно. Гордо. Спино вигнулася, груди вперед, підборіддя – вище... Підійшла, під руку взяла, у очі глянула:

– А чого стоїмо? Оце сільрада зачиниться, так хто винуватим буде?

Льошка спантеличено потер скроню:

– Оце тобі б ще... карету, така ти в нас цяця.

– Нащо карета? Ти ж е... – і в очі йому, в очі. Пече.

Е-е-ех! Льошка про все забув. Під ноги плюнув, око азартно примружив, мовляв, та я, любка, і не таке можу. Марусю на руки підхопив і поніс. А вона його за шию однією рукою обійняла, голівку на плече поклала, а другою рукою червоне намисто до грудей притискає і знай всміхається. Ох і красива картинка. Мов мальована.

Дівчата заверещали від захвату, хлопці заулюлюкали, баян завів мелодію. Справжня свайба! На іншому кінці Рокитного і глухий почує.

До ночі гуляли. Голова колгоспу постарався – і продуктів виписав, і горілки коштом господарства. Навіть вина з власної комори припер. І клуб рокитнянський окупувати дозволив, хоч Орися намагалася всіх умовити шатро на подвір'ї збудувати. Та ні. Старостенко постановив:

– Хай у клубі гуляють.

Півсела зібралося. Ще б пак – така пара! Обое – ох і красиві, очей не відвести. Оце щастя буде. А те, що рудий Стьопка-німець до клубу не дійшов, так кому він здався? Про нього ніхто і не згадав. І без нього гостей набилося, як оселедців у діжку. Так горлали «Гірко!», що по селу собаки підбрюхувати почали. Льошчина мати Ганя сваху Орисю від столу поманила.

– Давай, Орисю, уже якось дітей випроваджувати. Серцем чую – рокитнянці їх просто так не відпустять.

Орися розгубилася – як молодих з-за столу висвободити?

– Вальс! – гукнув Льошчин дружба Микола. Та до Орисі: – Тітко Орисю! Дозвольте з мамою молоді...

- Чуеш, Миколо... А хай молоді ще раз станцюють.

- Хай! - тому Миколі вже все одно. Як загорлав: - Танець молодих. Наречений, тьху ти, жонатий чоловік Олексій Ординський та його молода дружина Маруська, тьху ти, Марія... - озирнувся. - А музика де?!

- Дай хоч поісти, зараза! - образився баяніст Костя.

Льошка кружляв Марусю у вальсі й уже не міг приховати гордість, усе всміхався, як дурний, - тепер вона тільки його, Льошчина. Ні в кого такої красуні нема! Ні в кого! Біла сукня - хвилями, хвилями, чорні очі сяють і печуть, коси розплелися під фатою - отак би обличчям у ті коси, щоб аж у голові запаморочилося.

- Марусю...

- Тікаймо, - прошепотіла, і вони чкурнули з клубу, перш ніж Ганя з Орисею врешті домовилися, як їм рятувати молодих від надокучливих гостей.

З клубу в ніч вилетіли два щасливих птаха - Марусина біла сукня, мов ті крила тріпається, Льошчин піджак полами лопотить. Зупинилися, обійнялися - нема Рокитного, наче на небо потрапили: ніч замалювала чорним хати і подвір'я, світ у вікнах - як зірки у тій чорноті без краю. Отак би і йти по тому небу світ за очі без упину.

Маруся розсміялася, вхопила Льошку за руку.

- До мене...

- Чекай! - Розгубився не на жарт. - Марусю... Не годиться так. Жінка до чоловіка в хату повинна йти. Звичай.

- А що нам той звичай? - І в очі йому. В очі. Пече.

- Мати постіль нову постелила...

- І моя мати постелила, - знай тягне за руку.

Льошці, наче хто вила під ребра, – уперся.

– Та не піду! Село засміє, – на Марусю сердито.

«Оце погоджуся зараз – усе життя буде мене на шворці водити», – думає, на молоду дружину дивиться, і нема йому білого, нема плаття весільного, фати пишної, тільки чорне, чорне – очі, коси... І червоне – губи, намисто... На коралі глянув, аж задихнувся. Зайве воно йому. Каменяка на шиї.

Підійшла ближче, губами до Льошчиних губ припала, відірвалася.

– Як скажеш, що сам так захотів, ніхто не посміє.

– Так я не хочу, – уже непевно.

– Мене не хочеш?

– Хочу! Так хочу, що не втерплю, – шепоче, наче окріп розливає.

– Так до моеї хати ближче, – розсміялася. І побігла.

Куди вже тут думи думати та про чиїсь смішки розп'якувати. Піджака на плече закинув і – за білою фатою галопом.

І чого та румунка з ранньої весни до пізньої осені ніколи вікна не зачиняла? Хтозна. У кімнату вбігла, білу фату на підвіконня кинула і завмерла перед дзеркалом. Прохолодний вітер із двору фату розвиває, наче хто з білим прапором у полон проситься.

Всміхнулася. Плаття біле стягла. А тут і Льошка на поріг. Піджак кинув, з Марусі очей не зводить.

А вона в одній сорочині спідній – стовпом перед дзеркалом. Намисто пальцями перебирає, на Льошку в дзеркалі дивиться.

Ні! Він собі думав – інакше буде. Що оце він до кімнати зайде, а вона вже геть усе з себе скине і стоятиме посеред хати гола і прекрасна, мов грецька мармурова богиня, очі долу, чи навпаки – пектиме, але руки, руки обов'язково простягатиме до нього, наче проситиме – візьми мене, я твоя навіки, я так довго чекала на тебе, цноту берегла. А він не баритиметься! Швидко поскидає одєжину, візьме її за плечі та ніжно покладе на білі простирадла, та так, щоби лице до лица, очі в очі, а там... Невелика наука.

Маруся стояла перед дзеркалом і дивилася на Льошчине віддзеркалення. «Мабуть, хоче, щоб я допоміг їй роздягнутися», – промайнуло в голові молодого. Льошка проковтнув хвилювання і ступив до Марусі на крок. Став за її спиною, руки на плечі поклав і обережно спустив тонкі лямки комбінації.

Маруся напружилася, в очах з'явився лихий вогник. Льошку за руку цап – стій! І мовчить же! Сказала б, як хоче, він би...

– Марусю... – хрипко.

Від дзеркала до Льошки крутнулася, за краватку смугасту як смиконе – до себе.

– Мовчи, – шепоче і рве на ньому ту одєжину. І – геть її! Геть!

– Мару... – аж застогнав від жадання, руки до неї тягне, а вона їх відштовхує та далі, далі...

Вже й штани від костюма весільного на підлозі, і труси сині з червоними смужками по боках... Стоїть молодий посеред хати – голий, у самих шкарпетках. Ну посміховисько ж, їй-богу! І люстра на три лампи світить, як дурна. Нащо Маруся її увімкнула? Якось воно в темряві зручніше.

Маруся все стягла, на шкарпетки глянула, потім – молодому в очі. За плечі його взяла та – на білі простирадла. Всадила. Йому аж дух забило. «Це ж я повинен її за плечі... Та на постіль... – Льошчині думки збивалися і ставали лагідними, мов цуценята. – Та хай... Все одно... Хай уже натішиться своїми примхами... Я її потім...»

А вона біля постелі присіла, за литку Льошку взяла. Зняла шкарпетку. Другу.

Ну от! Нема на молодому нічогісінько! «А тепер що?» – чогось перелякався Льошка і простягнув до Марусі руки. Ну чисто як оце вона повинна була зробити, якби все по Льошчиному відбувалося.

Маруся впала у розкриті обійми, і вони удвох повалилися на нове простирадло, яке Орися власноруч прикрашала мереживом і берегла для Марусиного весілля.

Лице до лица. Очі в очі. Він – на подушці, вона – над ним.

– Дай... твою сорочку зніму, – прохрипів.

– Сама... – відшепотіла. Смикнула за лямку, кудись униз потягла, разом із трусами на підлогу викинула.

– Люстра... – і притискає її до себе, але незручно якось під дівкою, та й лампи в очі світять. – Дай вимкну...

– Ні... – тихо, та до Льошчиної шиі. Цілує, а йому б вже до справи перейти. І та люстра клята...

– Та світить прямо в очі, – напружено.

– Вимкнеш, мене не побачиш, – отак просто прошепотіла, а Льошці дурне в голову: наче вимкне світло – і вже більше ніколи не торкнеться молоді дружини.

– Та хай, – прохрипів. І – попливло.

І попливло ж. Маруся очі заплющила – зник світ. Нічого навкруги – ані люстри клятої, ні вітру з вікна відчиненого, ні випадкового комара на плечі... Нічого. Тільки він. І вона. Злилися – одне тіло, одне, не розлучити, не розірвати. Довірилася. На простирадло відкинулася, він – на неї. Всім тілом. Так краще. Так правильніше. Чоловік завжди... завжди повинен зверху бути. Злилися. Не розірвати, і тільки ніби барабани нетутешні, різкі всередині підхльостують – усе швидше, швидше, швидше!

Льошка заціловував білі щоки, тягнувся до шиі... Стиць! Аж струсонulo. Барабани обірвалися. Що це? Губи наштовхнулися на холодні коралові

намистинки. Схопив коралі та – з шиї. Мармурова... Прекрасна... Гола... Ніжна, як молоко. Нічого червоного! Нащо коралі?!

Маруся завмерла, захопилася за намисто і розплющила очі. Так близько Льошка ще ніколи не дивився в цю чорну безодню.

– Ти чого? – задихнувся. Барабани... Швидше, швидше... – Не зупиняйся, Марусю! Не зараз!

– Ні... – прошепотіла. Насторожена. Очі примружила. Пече.

Відпустив. Не до намиста дурного. Хай би хоч у ватянці була, аби не зупинялася.

– Та хай, – погодився спантеличено і припав до Марусі.

«Рип-рип-рип-рип» – не змовчало ліжко з панцирною сіткою. «Шш-шш-шш-шш» – терлися одна об одну коралові намистинки на Марусиній шиї.

Як молоді знеслилися до останку, на ліжку розкинулися і врешті змогли всміхнутися – у люстрі клацнула і згасла лампочка. Маруся розсміялася.

– А хоч і всі три!

Ніби їй у відповідь заблিমали і згасли й інші дві.

– Що це? – здивувався молодий із вищою економічною освітою.

– Напруга, – сказала Маруся.

– Напруга... – притис її до себе. – Так зашкалює, що й відірватися від тебе не можу.

– А я тебе нікуди і не відпущу, – Маруся йому.

– Та колись таки доведеться, – згадав невчасно про роботу і взагалі – про білий день.

– Колись ми помремо, – відповіла.

Стьопка Барбуляк припхався до клубу посеред ночі, коли про молодих уже забули не тільки гості, а й рідні мами. Рокитнянці доїдали печених курей, допивали горілку і, обійнявшись цнотливо і поважно, співали сумних пісень. Ганя з Орисею збирали у великі миски та казанки неторкані ковбаси, печеню, курей та качок, лишаючи на столі в першу чергу те, що швидко псується. Хазячки. У Рокитному всі такі.

– О! Німець! – здивувався Льошчин дружба Микола. Кинувся до пляшки. – А за молодих! За молодих! Ти де загубився? Ми отут... А ти...

Налив повну склянку, Стьопці простягнув.

– А що в руках? Кинь! Пити будемо. За молодих!

Стьопка крутив у руках велику коробку цукерок та все озирався.

– Та куди її? Привітати хотів... Куди її тепер?

– З'імо! – зареготав Микола, і – до коробки, аж Орися – тут як тут.

– Давай мені, Степане. Дякую за вітання. Я молодим передам.

Стьопка віддав Орисі коробку, хильнув склянку горілки, заїв огірком, поправив окуляри.

– Піду, мабуть...

– Та зачекай! А «гірко»?! – розійшовся п'яний Микола.

– Кому – «гірко»? – хмикнув німець. – Може, ми з тобою поцілуємося?!

Микола задумався, раптом усміхнувся, наче вигадав щось надзвичайне, озирнувся, Стьопку обійняв і прошепотів йому у вухо:

– Чуеш, німець! А пішли до молодих... Станемо під вікном і я-а-а-ак гаркнемо ім «гірко»! Хай на ліжку підскочуть! А?! Люди кажуть, як під час цього діла хлопця з дівкою налякати, так хлопець свого болта з дівки витягти не зможе. Оце буде забава!

– Пішли, – на диво швидко погодився рудий Стьопка. Попросив: – Тільки іще налий.

– Із собою візьмемо, бо як затримаємося, молоді поснуть і пропаде забава! – постановив Микола, засунув у кишеню піджака пляшку горілки, накидав на тарілку огірків та кільце ковбаси, тицьнув німцю в руки. – Будеш закусь нести.

І попхалися. Німець на порозі зупинився.

– Чекай! Зараз... – І назад до клубу. Зі столу цукерку шоколадну вхопив, у кишеню вкинув. На поріг вийшов.

– Миколо... Ти де?

Під вербою біля клубу солодко хропів Льошчин дружба. Німець гірко зітхнув, опустив голову і присів біля Миколи. Дістав пляшку горілки з його кишені, відкоркував... Відірвався, коли ні краплі не лишилося.

Наступного дня вже і сонце на небі відмітилося, уже і гості знову до клубу потяглися, аби забаву продовжити, а молодих – нема і нема.

– Щось вони не дуже поспішають, – намалювався Микола. Запропонував: – Давайте я по них збігаю.

– Та що ти все «збігаю, збігаю»! – Оріся йому. – Стій і не рипайся! Самі придуть. Перша ніч... особлива. Нащо їх зайве сіпати? Може, вони зараз, як ті голуби, натішитися не можуть.

...Голуб Льошка Ординський голяка сидів на ліжку і спантеличено дивився на біле, як зрада, простирadlo. А де... Де кров цноти, незайманості, чистоти і...

Почервонів, наче хто йому ляпаса дав.

- Марусю...

Лежить на ліжку біля стіни, червоне намисто на білих грудях перебирає і всміхається замріяно, та не йому, своєму законному чоловікові, а кудись – світ за очі, у далечінь, наче там її щастя, наче до нього полетіла б, наче... чужа.

- Марусю... Чуеш?

На чоловіка глянула.

- Ось я... Твоя Маруся...

Лоба рукою потер, ніби від того питань би поменшало, наважився:

- А тее... чого простиня чиста? Мала б... – замовк.

- Я чиста, то і простиня чиста, – та в очі йому допитливо: віриш?

- Чекай... Не те кажеш... У тебе хтось...

- Уночі, Льошо, кожна дівчина свою зірку бачить. Одна до неї тягнеться, інша – за собою кличе, третя – дивиться на неї, і край. А ти думав, на всьому небі ти один сяєш, як те сонце?

- Чекай... Та що ж це... Не плутай мене, Марусю! – і нотки грізні в голосі. Врешті. Врешті згадав, що чоловік!

- Сам себе плутаєш, – вона йому.

- Та як же...

Підвелася на лікті, серйозна стала.

- Давай повінчаємося, – попросила. – Богу поклястися – не закарлючку в сільраді поставити...

- Жартуєш чи занепасти мене хочеш? Я - комуніст... Мене за це...

Згасла, відвернулася. Він - з ліжка. У штани вскочив, по кімнаті забігав. Зупинився та до Марусі. За руку вхопив. Стис, аж зап'ясток почервонів.

- Кажи, бо вб'ю!

- Твоя я.

- Точно?

- А ще з вищою освітою! - розсміялася через силу, бо рука аж посиніла.

Злякався. Руку відпустив, цілує її.

- Прости мені... Люба... Жити без тебе не можу. Світ перевернувся. Благаю - правду скажи. Якщо там щось і було... Прощу! Клянуся - прощувати, але не брешти, Марусю! Чуєш? Не брешти! Був хтось?

- Твоя я... - відштовхнула чоловіка, з ліжка встала. - Книжок тобі накуплю. Підручника медичного. З гінекології. Може, розумнішим станеш та перестанеш мене за руки хапати.

- А що? Буває якось інакше? - вхопився за той сумнів, як за соломину.

- Буває, - відрізала.

Тиждень Рокитне гуляло й догулювало Марусине з Льошкою весілля. Тиждень молоді при гостях швиденько цілувалися, випивали по чарці й зникали в Марусиній кімнатці з навстіж відчиненим вікном.

- Я Льошку розумію! - розмірковував Микола, коли рокитнянська молодь збиралася біля клубу й усе торочила про пишну та гарну свайбу.

- Сором би мали, - дратувалася горбоноса Тетянка. - Хіба ім'я мало?

– А онде! Пливуть наші риби! – радісно вигукнув баяніст Костя, коли на п'ятий день ще хотілося випити, а без молодих, на халяву, уже ніхто не наливав.

Глянули рокитнянці – точно! Від Марусиної хати чешуть молоді – Маруся у квітчастій сукні аж світиться, Льошка піджака на плече закинув і молоду дружину під руку веде.

– Куди це вони? – захвилювався Микола, бо, як і баяніста Костю, його мучила спрага, а без молодих... Ну, не наливали, хай би їм грець!

Льошка з Марусею вийшли з двору на вулицю і зупинилися.

– А то – повернемося? – Льошка хитро око мружить. От, здається, наївся за ці дні Марусі – аж через край, а тільки уявить собі її голе тіло звабливе, знову б...

Маруся краечком вуст – та як хочеш! І – до хати. А він сміється, за руку її, до себе.

– Та добре, добре... Пройдемося!

Вона байдужим оком по вулиці повела.

– Та я б і повернулася.

Льошка сміється.

– Оце прямо тягнеш мене до ліжка, ненаситна.

Маруся вже й голову чоловікові на плече поклала, вже й до хати крок ступила, аж помітила – на лавці біля свого двору худий німець усівся, «Пегаса» закурив і все в землю дивиться.

– А чи пройдемося! – І потягла Льошку вулицею. Під руку підхопила, спина вигнулася, підборіддя – вище, вище...

Льошка піджака поправив – з такою жінкою не те, що вулицею пройтися не соромно, а хоч по Парижу. Йдуть, всміхаються...

– Чекай, Марусю, – Льошка дружині молодій. – Піду до німця привітаюся.

– Разом ідемо.

Німець скоріше почув кроки, ніж побачив Марусю й Льошку. Очі напружив, окуляри поправив, підвівся... Стоїть біля лавки як прибитий.

– Привіт німцям! – Льошка Стьопаці долоню простягнув, потис міцно. – А що це ти на нашу свайбу не прийшов?

– Був... – затягся цигаркою, очі відвів. – Це вас уже не було.

Льошка сміється, на Марусю – хазяйським оком.

– Та нас би й сьогодні не було... Я б оце ще тижнів зо два з ліжка не вставав, та жона, бач, уперлася – дайте їй по вулиці пройтися, свіжим повітрям подихати. Так, Марусю?

Мовчить Маруся. Посміхається. На німця дивиться і коралове намисто на грудях перебирає. Стьопака почервонів і опустився на лавку.

– Ну, ну... Потерпи вже. – Льошка Марусю обійняв. – Яка ти в мене гаряча... Оце покурю і підемо.

До німця нахилився.

– Дай, Стьопо, прикурити жонатому чоловіку! – Обручку німцю показує і цигаркою до нього тягнеться.

Німець зі свого недопалка попіл струсив, Льошці простягає, а сам очі долу.

– Давай, німець! Не чхай! – Льошка розпрощався зі Стьопою, зігнув руку, та на Марусю – мовляв, чіпляйся, жона, підемо вже.

Маруся мовчки взяла чоловіка під руку, і молоді пішли до клубу. Стьопа тільки й бачив, що їхні ноги, бо голови не підвів. Як уже далеченько відійшли, німець

якось незграбно підвівся з лавки, кинув недопалок під ноги і мовчки поплентався до свого двору. Біля хати зупинився, дістав з кишені цукерку і викинув геть.

- Не знадобиться, - пробурмотів.

Сів на ганку. І знову закурив.

«Помру я без неї, - подумав спокійно і гірко. - До неї тепер не підступитися». Чогось згадався покійний батько, якого рокитнянські баби все за вдів сватали, а він плював їм під ноги, мовляв, та відчепіться вже, і одне товк, що була вже в нього жінка - Ксанка. «І нащо мені нова жінка, коли я стару забути не можу?» - не розумів каліка.

«Помру я без неї», - знову спало на думку. Таткові хоч пожилося з мамою, а йому... Що - йому? Ночі.

Їм років по дванадцять було, коли однієї літньої ночі німець як завжди без надій і сподівань приніс цукерку, поклав на підвіконня відчиненого Марусиною вікна і вже хотів чкурнути, бо наївно вірив, що Маруся не здогадується, хто то з ночі в ніч стільки років тягає їй солодощі, як з відчиненого вікна визирнула дівчинка. Німець утік би, та на тонкій шиї в місячному світлі побачив червоне намисто і чогось став як дурний, закліпав очима, тільки й того, що за вишню у дворі сховався.

- Німець... Це ти? - почув тихий шепіт від вікна.

«Ну все! Задражнить!» - перелякався і таки взявся тікати, та ноги самі понесли до вікна.

- Привіт, Марусько, - буркнув, окуляри поправив. - А я оце на ставок йду... По рибу... Дай, думаю, по дорозі вишень натрушу в Маруськи. У вас вишні величенькі, - замовк. - А ти чого не спиш? Спи вже. Онде ніч надворі.

- Звісно, ніч, - шепоче. - А вночі дівчину зірка зігріває...

- Як це? - не зрозумів.

- Лізь у вікно, - наказала.

- Нащо? - перелякався.

- Бо одна дівчина на зірку дивиться і край, друга до неї тягнеться, а третя до себе манить...

Стьопка заліз через вікно у кімнату, од страху і незрозумілого хвилювання присів під вікном. Маруся присіла поруч і прошепотіла:

- Оце, німцю, дивись мені! Як на іншу глянеш - всі твої цукерки так тобі в пику й полетять.

- Та не гляну, - зашарівся.

- Клянися!

- Щоби мене на шматки розірвало!

- Що це за клятва така дурна?!

- Сама дурна! У мене маму гранатою розірвало.

- Добре. Хай тебе розірве на шматки! - погодилася.

- Та не розірве, - захвилювався, окуляри зняв, дмухає на те скло, щоби бачити краще, а воно, мабуть, не у склі справа. Підвівся. - То я піду?

Маруся щось там собі покумекала, навпроти німця стала, очі заплющила.

- Можеш поцілувати. Та тільки один раз.

- Добре, - розгубився, губи склав, Марусиноі щоки ледь торкнувся, відсахнувся.

Дівчинка очі розплющила, брови сердито звела, мовляв, що це робиш, дурнику?!

- Тепер я, - серйозно.

Плечиком повела, підборіддя - вище, до німця підступилася і просто в губи - цьом! Поцілувала і вуст не відняла. У Стьопчиній голові - десять дзвонарів і дудар із дудкою, та всі разом - як заграли! І світ перевернувся. Руками ворухнув... На місті. Не відібрало. Здригнувся, Марусю обійняв, вуста близькі цілує, як може, а одного хочеться - бігти світ за очі, схватися від усіх, і від Марусі - теж, і - плакати від несподіваного і неймовірного щастя.

Маруся Стьопку за плечі взяла, відсторонила.

- Годі... Тепер йди...

- Марусько, я тебе люблю, - прошепотів відчайдушно.

- Дивись мені! Люби! - наказала.

У сусідній кімнатці уві сні зітхнула Оріся. Німець перелякався до смерті й вискочив у вікно. Скільки разів пізніше він отак плигав у нічну темряву Марусиноного двору? І не згадати тепер.

Коли німцю тільки виповнилося чотирнадцять, каліка Григорій зліг і вже не підвівся. За життя не чіплявся, а помирав важко, наче чиїсь гріхи відпрацьовував. Хрипів на ліжку біля вікна і все кликав Ксанку. Рокитнянські баби взяли його під свою опіку, гнали Стьопку з хати, мовляв, не рви душу, дитино, все одно не допоможеш, та німець усе сидів біля батька як прив'язаний, аж доки одного пізнього вечора Григорій не розплющив очі й не прошепотів тихо та чітко:

- Сходи... До рибки... своєї...

- А й то, - підхопили баби, передчуваючи близький кінець. - Сходи, Стьопо, на ставок... Чого у хаті скніти? Риби наловиш, тата порадуєш...

Скільки разів після смерті батька Стьопка все думав і думав над останніми його словами і ніяк не міг збагнути їх прихованого змісту, бо ж не знав каліка про Марусю. Ніхто не знав.

- Добре... Піду... - підвівся.

Тітку Орису побачив біля дверей, засоромився, голову опустив:

- Я швидко...

Місяць збурював чорну ніч холодним білим сяйвом, гасив зірки, торкався верхівок дерев та дахів, і здавалося, зірки померкнуть, дерева і дахи зараз запалають таким самим білим вогнем, стануть попелом і навіки розтануть у темряві, залишаючи володарювати у безкрай пільмі тільки холодне жорстоке світило.

Стьопка дійшов до бузкового куща, побачив у відчиненому вікні постать - бліді, аж блакитні, голі руки, плечі... І намисто - аж чорне в місячному світлі. Зітхнув гірко і вперше пішов до Марусиною вікна не ховаючись. Заскочив у кімнату, впав на підлогу під вікном, прошепотів:

- Марусю... У мене батько так сильно хворіє... А як помре?

- Одужає, - Маруся присіла поруч, притулилася до німця.

- А як помре?... Мене ж тоді... в інтернат... від тебе...

- Ні!

З двору почулися кроки. Стьопка напружився, на Марусю перелякано зиркнув.

- Не руш... - прошепотіла, до вікна стала. - Мамо?

До вікна підійшла заплакана Орися.

- Грицько Барбуляк помер, - сказала.

Маруся завмерла. У кімнаті під вікном у її литку вчепився Стьопка Барбуляк, стис щелепи, аж звело, щоб не закричати.

- Я до Старостенка... - схлипнула Оріся. - Повідомити... А ти, доню, біжи до баби Чудихи... Скажи, хай іде до Барбулякової хати та хоч якусь молитву над покійним прочитає...

- Не піду...

Оріся зиркнула на доньку здивовано.

- Е, дівко! Не час примхами розкидатися. У людей горе...

- Не піду, - прошепотіла вперто.

- Та що з тобою, Марусю?! - розсердилася Оріся. - Ану гайда мені до Чудихи!

- Не піду! - відчайдушно вигукнула. - ...Боюся!

- Тьху на тебе! Боїться вона... - махнула рукою Оріся і побігла з двору.

Маруся провела матір поглядом, нахилилася до німого, закам'янілого німця, що так і сидів на підлозі, учепившись їй у литку. Погладила по рудому волоссю. Затримала подих, наче подихом могла поруйнувати раптову незбагненну гармонію...

- А дай-но... - рукою до гудзика на сорочині.

Здрігнувся, глянув на неї безпорадно, як дитя мале. Розстібнула. Поруч із німцем на підлогу сіла. Брови звела - думає... Видихнула.

- А дай-но... - затремтіла. Потяглася до нього. Торкнулася вустами голої шиї.

Напружився. Окуляри зняв - диво! Усе розпливлося навкруги, тільки Марусю бачить, та чітко, ніби найкращі окуляри на носі. Рукою - по чорних косах. На плечі зачепився за якусь лямку, смикнув - легка сукня сповзла, залишила на голих грудях тільки червоні намистинки. Маруся дивно всміхнулася, обережно взялася за червоні коралі. Намисто напнулося... Вона припала до Стьопки і накинула намисто на його шию: одне на двох, хомут-доля. Впряглися - тягніть! Далі, ніж на подих, - не відійти. Ближче, ніж зараз, - не буває.

Намисто врізалось німцю в потилицю, та він не відчував болю. Як у нереальному сні намисто тягло його на підлогу, на Марусю – таку перелякану й таку відважну. Розлетілася одежина, цвіркуни за вікном раптом замовкли, і весь світ став єдиною первозданною силою, допомагаючи двом юним створінням здолати незрозумілий, радісний, відчайдушний страх.

Німець раптом відчув себе неймовірно сильним. Він не розумів та й не намагався зрозуміти, звідки взялася ця велетенська сила, що змушує його діяти не похливо, а впевнено і ніжно в одному ритмі з серцебиттям.

Коли врешті відірвався від Марусі, побачив на підлозі кров. А на Марусиних очах – сльози. Перелякався.

– Марусю... Я тебе скривдив?

– Ні, – прошепотіла.

– Кров... – перелякався ще більше.

– Так буває...

– А плачеш?...

– Отака дурна! – засміялася тихо. – Серце радіє, а я плачу...

Німець раптом згадав слова тітки Орисі під вікном. Батько... На Марусю винувато глянув.

– Біжи, – прошепотіла. – Та дивись... На інтернат щоби не погоджувався...

Німець стрибнув у вікно і, перш ніж ноги торкнулися землі, відчув незбагненну свободу польоту. Задер голову – місяць зник, як і не було. На все небо сяяла одна зірка.

– Втечу! Хоч на край світу мене відправляйте – все одно втечу. Мені з Рокитного не можна, – похмуро відказував Стьопка голові Старостенку, коли каліку

Барбуляка поховали і постало питання – що робити з його сином.

Старостенко побурчав, побурчав, але опікунство над неповнолітнім Стьопкою оформив за усіма правилами.

– Це ж не війна, щоби хлопця в інтернат пхати, – пояснив дружині. – Поживе з нами трохи.

Але Стьопка переїжджати до голови відмовився навідріз. Сам порався у батьківській хаті, та так справно, що за півроку голова вже не бігав щодня перевіряти, як там його підопічний. А що? Нормально – удень до школи і в тракторну бригаду допомагати, уночі, кажуть, на ставках рибу ловить.

Як вісімнадцять стукнуло й у військкоматі поставили хрест на бажанні Стьопки послужити в армії і, може, хоч тим довести, що дарма рокитнянці його німцем дражнять, він перестрів Марусю на вулиці та сказав:

– Марусю! Може, давай і вдень зустрічатися? У клуб би там ходили, на танці чи просто... Чого ховатися?

– Я? Із тобою? – розсміялася. – Та ти здурів, німець!

– А чого ж... – хотів спитати, чого ж вночі голубляться, як ті дурні, та не наважився.

– Що це ти? – насупилася.

– Та нічого. – Очі в землю.

– Може, ще скажеш, що не любиш мене? – Із викликом.

– Люблю, – прошепотів.

– Так чого ти оце мені тут голову морочиш?! – Маруся косами мотнула і пішла до контори. Саме секретаркою до голови колгоспу влаштувалася, дуже цим пишалася і до роботи ставилася відповідально – принаймні і на хвилину ніколи не запізнилася.

Того разу вперше і востаннє за всі роки їхнього дивного таємного роману німець насмілювався вдень сказати Марусі більш ніж десять слів. Вона пішла, а він поколупав черевиком землю, схаменувся і кинувся наздоганяти.

Ох і не сподобалося ж це Марусі! Зупинилася, знищила поглядом і спитала, ніби ляпасів надавала:

– Та чого це ти, Стьопо, за мною ходиш? Ще не вистачало, щоби люди почали пліткувати!

– Чуеш, Марусько... – замовк, повітря у груди набрав. – А нащо я тобі вночі, якщо при дні...

– Що ти, німцю, плутаєш грішне з праведним. День... Він для роботи. І на небі, як хмар нема, тільки сонце. А вночі кожну дівчину своя зірка-любов зігріває.

– Нащо ж любов по ночах ховати? Любов – то ж краса.

Гірко глянула.

– Для людей, Стьопо, краса – то кров з молоком. А ми з тобою – молоко з кров'ю. Те саме, а люди очі заплюють. Розумієш?

– Ні...

– То й не приходь більше ніколи, кріт сліпий! – розсердилася. І пішла до контори. Німець так і лишився посеред вулиці. Голову задер – сонце.

– Помру я без неї, – поставив у спогадах крапку. – Знову закурив. – Треба втопитися. Точно. Оце піду вночі під бузок, на вікна її гляну і – на ставок. Втоплюся.

Рокитне спало, бо натрудилося за день, як прокляте. Геть усе спало – і люди, і кури, і свині, і корови, і собаки з котами, і навіть миші, бо ніде й малого шурхоту не чути. Здавалося, ті кури зі свинями, коровами і навіть малими мишами знали, що люди за день усі жили повитягували, то ж і мовчали, аби дати їм відпочити.

Стьопка вийшов на вулицю. Тихо. Закурив і пішов до Марусиної хати. Під бузковим кущем став, «Пегаса» смалить.

- Ото і вся любов, Марусько!

З-під бузку на вікно востаннє глянув – зачинене. Всміхнувся – а як інакше?! Мабуть, чоловік наказав зачинити. «Прощавай, Марусько! – подумав. – Записку по собі не лишу. Кому писати? Нема кому. А ти... Ти і так все зрозумієш. Прощавай!» Кинув цигарку під кущ і аж хмикнув: дідько, скільки ж разів він оце тут тупцював, що недопалків велика купа назбиралась.

- Та усе життя і протупцював, – пробурмотів.

І пішов до ставка. Кроків десять ступив, аж у рокитнянській нічній тиші віконце – ри-и-и-ип. Закляк. Озирнувся. Просто так озирнувся. Для годиться. Бо ж тиша без краю тисла, за ноги чіплялася, наче сердилася на дурного хлопця, що оце вештається, коли спати треба.

Озирнувся... І змертвів – шибка на відчиненому Марусиному вікні тихо дзеленчала.

Німець не повірив. Протер окуляри, на носа напнув, вдивився – відчинене! – і все одно не повірив.

- Оце так ти вирішила познущатися з мене, Марусько? – зітхнув і був до ставка далі посунув, та знову озирнувся: ану як привиділося?

Та ні. Не привиділося. Відчинене віконце. Вітерець занавіску назовні витяг, грається, мов насміхається.

Стьопка злодійкувато озирнувся і пішов на те вікно.

Біля бузку традиції не зрадив: став під кущ, курив не курив, недопалок кинув і відшукав стару дірку в так само старій огорожі. «А що вони мені зроблять?! – билосся в скронях. – Висміють? Та хай! Все одно з мене все село сміється – німець-нікчема. Та й вона! І вона сама насміхається. Це ж треба – заміж вискочила, на вулицю з чоловіком виперлася, а сама переді мною те намисто по грудях катає.

Скажена, не інакше. Чого хоче? І нащо вікно відчинила? Для мене? Та ні! Скоріш за все, хоче Льошику своєму показати, який у неї вірний раб е, яку вона примху собі завела була рочків сто тому. Скоріш за все. А я... А мені все одно. Мені оце просто цікаво, нащо Маруська вікно відчинила. Здалеку роздивлюся і піду. Нема у мене часу в чужі вікна довго заглядати. Мені ще того... ще треба встигнути втопитися».

До вікна – метри три, не менше. Темно, аж око ріже. Нічого не видно. Стьопка підкрався до розлогої вишні, сховався за неї й обережно визирнув – нікого. Потовкся хвилину-другу. Тільки з-за вишні вийшов, аж з вікна чути – чоловік захропів. Та так душевно захропів, що аж шибки на вікнах задзеленчали. «Льошка, хто ж іще», – подумав Стьопка і вже був ступив крок до дірки в огорожі, як побачив Марусю: з вікна надвір нахилилася, наче виглядає кого, – і намисто червоне з шиї звисає.

– А чого це ти не спиш, Марусю? Онде ніч надворі. Ще не награлася з молодим своїм чи вже ухайдохала його до ручки? – чи то прохрипів, чи то простогнав.

А вона ще дужче з вікна перехилилася.

– Та, дивлюся, німець кудись поночі чеше. Дай, думаю, запитаю, куди зібрався?

– А піду втоплюся, – сказав Стьопка.

– А мене на кого? – Спину вирівняла, підборіддя – вище.

– Та на нього! – мотнув головою в бік кімнати.

– То хоч заскоч попрощатися, – каже ніби й серйозно, а німцю – лише сміх у її голосі.

– Та – коли?

– Та – зараз! – Маруся. І от ніби серйозно знову, а німцю аж регіт чується. Оскаженів: знущається румунка, навіть померти нормально не дає.

– Дивись, Марусько! – прошепотів люто. – Сама напросилася. Оце зараз у вікно скочу, назад не випхаш!

– Та чого б це я тебе випхала? – знов серйозно.

Стьопка враз охолов, голова обертом, ноги слабкі й плакати хочеться.

– Чуеш... Марусю... Кінець нам. Кінець... Ти тепер заміжня стала.

Рота рукою затулила, розсміялася тихо.

– Ох і балакучим ти став...

– Та як же ми... У кімнаті той, твій... спить.

– А я не сплю. – Нахилилася, наказала: – Ходи вже...

Німець про все забув. Подерся на підвіконня і за мить зник у відчиненому вікні. І за цю мить таким героєм себе відчув – наче замість Гагаріна у космосі побував. А в кімнату вскочив – мамо рідна! На ліжку Льошка хропить, біля вікна Маруся в одній сорочині з намистом на шиї, і оце між ними – він, як кизяк в ополонці.

Закрутився на одному місці.

– Та... піду, мабуть, – шепоче і голосу свого не чує.

Маруся всміхнулася, підійшла до Стьопки, затулила йому рота поцілунком. Відірвалася. На Льошку кивнула.

– І оце б ти мене на нього кинув?

– Сама на нього кинулася, – відповів гірко.

– Щоби не топився, – наказала Маруся.

– Все одно пропаду, – прошепотів.

– А я тебе оженю, Стьопо, – відповіла. – Рівні будемо. У мене – оцей ось, а ти, приміром, Тетянку горбоносу візьмеш... А ночі – наші...

– Марусько, та ти... Румунка божевільна, – перелякався.

Вона приклала палець до губ, мовляв, тихесенько мені, й опустила на підлогу. Стьопчині ноги підкосилися, мов зраділи, – і так ледь німця тримали. Він опустився на підлогу поруч із Марусею і, поки її ловкі руки нетерпляче розстібували гудзики на його сорочині, обережно відсунув подалі Льошчину руку, яка впала з ліжка і звисала собі просто над Стьопчиним носом.

За рік знову літо в голови запекло.

– А чого це ти, німцю, усе либишся? – запитав баяніст Костя, коли якимось ранком прийшов у тракторну бригаду і побачив, як німець без суму колупається у тракторі.

– А по кому сльози лити? – з підозрою зиркнув на нього Стьопка. Перестав посміхатися.

– А сам узнаеш! – Костя лихо вишкірився і присів на колесо трактора. – Іди, німець! Дадуть тобі зараз прочухана за всі твої походеньки.

Стьопка сплотнів, розгублено витер засмальцьовані долоні об робочі штани і поправив окуляри.

– Ти тее... Що таке? Куди йти?

– У контору, куди ще? – здивовано знизав плечима Костя. – Щоби заради якогось німця мене на бригаду ганяти!

– А що там, у конторі?

– Там і голова, і секретар парткому, і Льошка Ординський... Він же тепер у господарстві друга людина після Старостенка. Чекають на тебе, німець. Готуй сраку!

Стьопка зітхнув і поплентався до контори. «Та не могло бути інакше, – бідкався подумки. – Хоч колись, та повинні були взнати... Що тепер буде? Хоч би Марусі не чіпали...»

На той час колгосп уже багатим став. Нову контору в центрі Рокитного біля клубу побудував, почав колгоспникам нові хати ставити, і без печей – газ. Стьопка зупинився біля ловко пофарбованого білим парканчика, що стеріг квітник навколо контори, і штовхнув двері.

У конторському коридорі темно, хоч око виколи: мабуть, скупенький Старостенко справедливо розсудив, що у коридорі справи не робляться, і вирішив зекономити на електриці. Стьопка пройшов повз кілька зачинених дверей, за якими шаруділа паперами колгоспна еліта – бухгалтерка, агроном, двійко тваринників та інженер-механік, що був німцю за керівника, і приречено зупинився перед дверима кабінету голови колгоспу Матвія Івановича Старостенка, бо у Рокитному всі знали – коли треба було когось привести до тями, так секретар парткому Петро Ласочка і голова сільради Панасюк збиралися разом тут, у кабінеті голови колгоспу Матвія Старостенка, й оце утрюх без тортур і знущань, а тільки самими своїми словами могли так запиляти норовистого, що той виходив шовковим і слухняним. Та аби потрапити до кабінету голови, треба було пройти ще приймальню. А у приймальні сиділа Маруся. І німець перелякався в смерть – стоїть біля зачинених дверей, а відчинити їх ніяк не наважиться.

– Німець! Ти чого дорогу заступив?! – горласта бухгалтерка без церемоній штовхнула його у бік.

– Голова... викликав, – вичавив Стьопка.

– То йди, трясця матері! – розходилася. – От халамидники! Вигадають, що завгодно, аби не працювати, а за трудодні потім першими горло деруть!

Стьопка видихнув і відчинив двері. Марусі у приймальні не було. Замість того двері Старостенкового кабінету відчинилися, до приймальні визирнув голова.

– О! Про вовка промовка, а він уже й тут, – змірив німця поглядом. – Заходь, Степане! Розмова е.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://tn.knigapoisk.com/dashvar_lyuko/moloko-z-krov-yu

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)